

חלול קודש של משלחת ארכיאולוגית בריטית

מצוות הקפיטולציות היו קיימות בימי תורכיה וشنגדן לא חולה להתריע העתוגות הערביות במצרים, הנהנו גם חברי המשלחות הארכיאולוגיות הזרות שערך חסירות במקומות הטוטוריים בחלקו הארץ השונים החל ממחצית המאה החולפת. מנהלי משלחות אלו ידעו כיצד לסתדר עם פקידיו "השכיב מרע", ועל ידי "הענקות" ו"מחנות" הצילו לפעםם לנחל את החפירות אף מחוץ לגבולות ולתחומים שהתו להם מיניסטרוני הקדשות והחנוך.

בקנאה רכה הביט היישוב המוסלמי בארץ אל פגולותיהן והשיגיהן של המשלחות הנוצריות, אל הבנינים והמוסדות המפוארים שהקימו על חורבותיהם של מקומות היסטוריים מסביב ל'חרם א-שריף' ועל הגבעות שמסביב לעיר הקודש.

תקופת עליה זו בישוב הנוצרי חלה בזמנם שבו הלוך ודעך המוסדות המוסלמיים שחנתנסטו לתפארת במאות האחראונות שהחרכו מסביב ל'סגד אל אקצא' ושנהנו מתミニותיהם של נדבים וועשי' צדקה שבארצות הסמוכות¹.

כל עוד התענינו המשלחות הארכיאולוגיות הנוצריות בגילוי שרידים היסטוריים בעיל, ערך נוצרי דתי התיחס היישוב המוסלמי בסבלנות. אולם כשניסתה אחת המשלחות הזרות לפגוע בקדשי הקדשים "בחרם א-שריף" הרימה העתוגות הערבית, על אף דלותה באוחן השנים, קול וухת, וצרי מחו ירושלים בבניה הנכבדים התורכי גוללו את הפרשה הזאת לפני חברי הבית ודרשו לתקן את המעוות.

מאורע זה, היחיד במינו בתחום החפירות הארכיאולוגיות בארץ, העסיק במשך חודשים די ארוכה לא רק את היישוב המוסלמי בארץ אלא אף את מוסלמי הודי, ורעש זה לאنعم גם להבר כי המשלחת ולשלטונות הבריטיים שניסו לטשטש את המאורע הזה שפגע בישוב המוסלמי. מתוך גלגולות בודדים של שני עתוגים ערבים שהיו ברשותי עליה בידי לאסוף כמה פרטיטים מכביב למאורע זה שהדרו בשמעו גם בעתוגות הארכיאולוגית האירופית². ומן הרואין לציין כי קשר למאורע זה נזכרה — אולי בפעם הראשונה והאחרונה — מעל במתם הנכבדים התורכי ווישילד להקים בירושלים בקרבת הבית מקדש מעט" שהיה בדעת הכרונן

אל אקצא.

פרטי המאורע בבית הנכבדים התורכי

בkanom שנשא ציר מחו ירושלים רוחי בי אל ח'אלדי בבית הנכבדים התורכי בישיבה

(1) בעותן "פלשתין" גליון 99-2 מיום 17 בינואר, 1914, כתוב אחמד עארף אל חוסיני (מי שמשם נפטר) וזה היה ידוע כאחד מנכבדיה. תלה בימי המלחמה העולמית יהוד עם בני על ידי גימאל פasha, בغال מילוט פוליטית רshima קטרה שבה הוא מתנה על "המסגדים ההולכים ונחרבים ועל בתי המדרש המתמותטים", בעעה שמוסדותיהם של הוורים מתהנטסים לתפארה. כל הנכס לירושלים — מצין הכותב — רואה את הבניינים היפוארים שבhem אין לחושבי העיר כל חלק בהם, ואת החורבות ששרידין מעידים עליהן כי שמו פעם מולדים ונקומות תפלת לאלהים העומדים ריקים, ורק השפל והنكלה נכס בהם לשם עשיית מעשים מגונים הטורקיים את הבודה ו מגעלים את הבראים". אחמד עארף אל חוסני מזכיר כמה מקומות היסטוריים מוסלמיים המשמשים ביום כתבי קפה שבם מתקנסים נקלים ופוחזים, ופונה בקריאת מה למיניסטריוון הקדשות ואל אנשי זה להעתען במצב שבו נתונים מוסדות דת, צדקה, וחסד אלה.

(2) העתוגים שהיו בראשותיהם הם "אל קודס" שיצא לאור בירושלים החל מטפטember, 1908 על ידי ג'ורג' חביב קאניא, והעתון "פלשתין" שיצא לאור החל משנת 1911 ביפו על ידי עיסא דודו אל עיסא.

שהתקיימה ביום השני 25 באפריל, 1911, ("אל קודס" גלון 237 מיום 6 במאי, 1911) נאמר כי בימי וזרותו של كامل פאשה הצעץ הקפטן פרדריק, אח הלורד מורלי, יועץ מיניסטרון החוץ הבריטי, למשחתת תורכיה, לגלוות, יחד עם קבוצת אנגלים, אוצר שהו סבורים שהיה טמון בא רודוס. אולם, לאחר כך טענו כי אוצר זה טמון מחוץ לח'רם א-שריף על הר ציון בקרבת קבר הנביא דוד, והבטיחו כי לאחר שיערכו את החפירות יוכלו לגלוות אוצרות שעוכם עולה על מהה מליון לירות. ועוד הבטיחו כי לכשיגלו את האוצרות הללו יחלקו אותם ביןם ובין הממשלה, וכי כל הוצאות הכרוכות בחפירות אלה יהיו על השבעון המשלחת. ובמקרה שתיתגלו דבריהם יקורי ערך אחדים ישאירו את החפציהם האלה לממשלה. המשא והמתן בשאלת זו הטעתו בימי וזרותו של كامل פאשה הנ"ל ועל החווה חתמו ראש הווזארה ומיניסטר הכספיים מצד אחד והקפטן פרדריק מצד שני. הסכם זה נערך בליידיעות של מניסטר החינוך והגנת בית הגאות הסולטאוני שחובתם היה לדעת על כך בהתאם לחוק החפירות הארכיאולוגיות. וכך החלו בחפירה בהשגתם של שני ציריו בית הנבחרים התורכי שנחטמו למטרה זו.⁽³⁾

לפני שהתחילה בחפירות ובכדי לא לעורר חשד מצד התושבים נפוצה שםעה כי עומדים לבנות במקום בית חולים. בעבודות החפירה עסקו שלוש מאות פועלים מקומיים ומספר פועלים אנגלים שהובאו מירושלים. ופעילים אלה הם אשר נכנסו אל תוך המערה (אל עאר). בשנה הראשונה התנהלה כל העבודה בשקט רב. אולם בשנה זו לרجل בניין החעה (קנאה) נפסקו מיini עין השלוחה שבו מושקים את גני ירושלים. התושבים הצטערו על כך מאד והאנגלים הוציאו ארבע מאות לירות אנגליות כדי להתקן את הדrhoש. מעשה זה עורר חשד ויודע דבר הגנבה. ואלה הם תולדותיה של גנבה זו ונחיה להדרים שבאו לידיינו.

כשלא מצאו האנגלים דבר במקום שנקבע בחווה, החלו לעורר בעורותם של השלטונות במשמעות של רצופים בשלושה מקומות בשטח הח'רם א-שריף עצמו: "ח'ר'ה צ'ר'ה אללה אל מושרפפה", במקומות שתקרת המערה עמדה להתחומות אלמלא חמכו בה בסומכות, בכו הנשות (ביר אל אראוח) ובעריסתו של ישו (מהד עיסא) הנמצאת בצד המזרחי דרום של הח'רם. החפצים הנובאים הושמו בתיבות ונשלחו באנייה שהוכנה למטרה זו. ולפניהם העברות התיבות לאנייה הודיעו התושבים את הדבר "למוחצראף" שיחד עם מפקד המשטרה מילאו את מקומם של שני המפקחים, ציריו בית הנבחרים, שחורו בינו לביןם לקושטא כדי להשתתף בחפירת הבית הנבחרים. התושבים דרשו בכל תוקף מאת הממשלה כי חניה ידה על התיבות הללו. אולם הממשלה לא האזילה לушות זאת.

ומן הראוי לציין — המשך רוחי בי אל ח'אלדי, — כי לפי הנסיבות הממושכות של "המוחצראף" עומי בי ומפקד המשטרה הגדילו את משכורותיהם של שומרי הח'רם א-שריף. כיוں נשלה לירושלים ועדת חקירה שנייה (ראא להלן). אולם ישם החובעים להעיר את העניין לבירור בפני בית המשפט. ענתחו של עומי בי מושל ירושלים היה כי התושבים הוטו על ידי חומכו הישנים של מושדר עבר אלחמיד במטרה להכריז על מושדר צבא בירושלים. החקירה העלתה כי הפועלים האנגלים נכנסו למקום הקדוש שחרי חקקו את שמותיהם על הקרוות. לאחר שסיטים רוחי בי אל ח'אלדי את דבריו קמו סעید בי וחאפו בי, שני ציריו מחו ירושלים בבית הנבחרים התורכי, ומסרו כמה פרטיטים. הם שאלו מושם מה לא פוטר "המוחצראף" לאחר החפירות שנרכזו ב"ח'רם א-שריף". חאפו בי טען כי החפירות שנרכזו בחדר נחבות לחלו קודש שעורר את חמתם לא רק של המוסלמים אלא גם של הנוצרים ושאר תושבי ירושלים וסביבותיהם.

(3) שני הציריים האלה שנשלחו לירושלים כמפקחים על החפירות היו מגדי בי, ציר קראסי, וחביג

אחריהם כמ' ח'ליל בי מיניסטר הפנים וספור את השתלשלות המאורע: ההסכם שבין הממשלה והקפטן פארקר נערך ביום 13 בנובמבר 1908 (1324) בוגנע לאוצר בירושלים שיחולק לשני חלקים שווים בין הממשלה והחברה שבא כוחה הוא פארקר. החוזה נחתם לשנה אחת ואחר כך חוזר לשנה נוספת. ואשתקד חדרש שנייה לעוד שנה, לפי התנאים המקוריים.

על החוזה נספה. ואשתקד חדרש שנייה לעוד שנה, לפי התנאים המקוריים. ביום השלישי באפריל נתקבלת ריעעה טלגרפית מ"מוחדרף" ירושלים עומי בי שלפיה נאמרו חפירות בתחום ה"חדרם" תחת כפת המלע. צויתי מיר לבונן ועדת המורכבה ממפקד המשטרה, הקazzi, ונקייב אל אשראף⁴). וביום השהה באפריל נתקבלת טלגרמה מהועדה הזאת שממנה מתברר כי לשיח' החדרם כליל אל דנע ולשםרויד יד בעגין⁵). עד היום לא גודע כמהليلות נמשכו החפירות, שכן החקירה טרם נסתיימה. סערה גדולה התחוללה מסביב לעגין זה וטלגרמות נשלחו לרבים מאנשי הדת במורכיה. הוקמה ועדת חקירה שנייה המורכבת ממוחדרף טרבולוס א-שם (טריפולי הסורית). עומי בי ומפקד האשם פasha ומרעי פאה מנהל ההקדשות, שיצאה לירושלים⁶.

ולפי הטלגרמות שנחקרו מטעם ועדת זו מחברר כי הממשלה לא נכנעה לדרישות האנגלים לעורך חפירות בתחום ה"חדרם". ומماחר שנתברר כי כמה שוטרים היו נוכחים בשעת החפירות והועבר מפקד המשטרה למקום אחר. הנואם האשם את חומci המשטר היישן של עבד אלחמיד וגילה את שמו של אדם מסתורי בשם ג'לאל אלדין שנחטף בשםם וברשותו היו מסמכים חשובים. מדליות מזוויאות, מדים צבאיים ומסמכים אחרים שהיה להם קשור לחפירות ב"סלע". התיבות של המשחתה הבריטית נבדקו ביפוי ולא נתגלה בהם דבר ולממשלה לא הייתה כל ידיעה על האניה שחצתה לחברי המשחתה בנמל יפו. הנואם חזר והדגיש כי לממשלה לא הייתה כל ידיעה מהחפירות שנערכו ב"חדרם א-שריף" וכי החקירה עודנה מתנהלת.

לא כאן המקום להביא את כל פרטיו הוכוחה הסוער שהתנהל באותו יום בבית הנבחרים התרבותי וכל האשומות שהושמעו כלפי ה"מוחדרף" מגדי בי. גודע כי לא נזהה דעתה של החבורה הצרפתית שערכה באותו זמן חפירות בבניין לחם מעשייה של החבורה האנגלית. אף רוטשילד הביע את דאגתו לחפירות הללו ונathan הוראות לבא כוחו בירושלים מר עבתקבי כי יקנה מגרש רחב בקרבת ה"חדרם א-שריף" כדי לעורך בו, על חשבוןנו, חפירות לשם גילוי שרידים היסטוריים

4) משרת נקייב אל אשראף היה קיימת בכל וילאייה תורכית ולפעמים גם בМОותצרפיה. הספר אהמד סאמח אל ח'אלידי סביר כי משרה זו, היא גלגול משרת "אל מוחטב" שהיה ממונה על "הגילדות" (אגודות אמנים). תפקידו של נקייב אל אשראף היה לבדוק את אמינותו של שליט היישובים של בני משפחות שונות. "פנקס היישובים" היה שמור בבית המשפט.

5) הוא השיח' ח'ליל אל אנצארו, שנאסר והועמד למשפט כשהוא כבול בפני בית משפט בבירות. אולם הוא שוחרר אחר כך לאחר שהוציא פסק דין סמלי נגזר.

6) בקשר לבואה של המשחתה החatta כותב העתון "פלטטין" גליון 30 שנה א' מיום 3 במאי, 1911, כי חברי המשחתה היו עומי בי מוחדרף טראבלוס א-שם, ומרעי פאה מנהל ההקדשות של וילאייה חלב הגיעו באניה משחתת תורכית לנמל יפו. קבלתי פנים יפה נערכה לחברי המשחתה שנסעו מיד לירושלים. העתון שהראה טריטוריות מוסלמיות יותר מהעותונים הנוצריים האחרים ציין כי על אף מצבם הכספי הקשה של הממשלה תורכית הויאלה להעמיד בראשות המשחתה זאת אנית משחתת תורכית. העתון מביע את תקוותו כי והועדה תנשימים אי התקות שתחולמים בה ותרדים את המסקן מעל השאלה זאת. העתון מבקש לבלי האשים את העולמים המודים את עונם כוים בבית ה'הוואר'. מחובטה של המשחתה לחפש אחר אוותם האנשיים אשר שלחו את העולמים האלה לבצע את מעשייהם. את אלה שסייעו בידי המשחתה האנגלית קורא העתון בשם בוגדים שמכרו את דתם וחיללו את קדושות המוסגד.

יהודיים. סבוריים כי לציונות יד בחפירות הלו (של החברה האנגלית) ויאימו את האנגלים מבחן שוחד לשומר החرم למען ירשו להם לעשות חפירות בתוכו. (ולמעשה נקנתה על ידי הברון חלמת קרכע על יד המסגד)⁷⁾. צירי מזו ירושלים בבית הנכבדים התרוכי המשיכו לשאול שאלות וללחוץ על הממשלה למסור פרטיהם מכך יתיר מסביב לעניין זה, וכמעט שהוא פורץ משבר בווארה התרוכית בغال מארע זה.

משלחת מטעם מוסלמי הוודו

מתוך מאמר שפרסם מהמד יוסף אל עלי, אחד מנכבדי ירושלים, בעיתון "פליטון" גליון 63 שנה א' מיום 26 באוגוסט, 1911, מבהיר כי בשמו מוסלמי הוודו על האסון הגודל שקרה למסגד אל אקצא ולכפת הסלע, רגעו וגינויו בכל לשון של גינויו את חילול הקדש הזה ויתהכרמו על הממשלה האנגלית על אשר העיו אחד מבני העם האנגלי לפוגע ברגשותיהם של המוסלמים. ובראות הממשלה האנגלית את רוגוז של מוסלמי הוודו בקשה מנת חכמי הוודו המוסלמים להתחנן ולבחרור במשלחת שתסע לירושלים ותברר את אמינותה עניין הגביבה. חכמי הוודו אלה בחרו בחסן ניזאמי ועוד שני חבריהם. חברי משלחת זו באו לירושלים ובדקו את המקומות שבהם נהה מר פרקר את החפירות בלילה, ובאו לידי מסקנה כי לאairaעה כל גניבה וכי שום שריד מן השידיים ההיסטוריים לא נפגע. מעשה זה, דהינו התעניניםות של מוסלמי הוודו במסגד צוין לשבח על ידי הכותב. אולם לתושבי ירושלים ולהחכמה לא נודע דבר בקשר של המשלחת הזאת. "ואילו ידענו על בואו של שליח זה כי אז היוו מכבדים אותו למען כבודו ולמען כבוד שלו?". אולם מצער הדבר כי אדם זה הופיע בארץ כמריגל וכארוב. ואף המס肯נה שהסתיק השליח הזה כי לאairaעה כל גניבה. מזרחה היא לאחר מכן שככל בר ביר יודע כי אכן ארירה הגביבה. מה הייתה איפוא מטרת ביקרו של שליח זה? האם כוננו היה לשרת את הממשלה הבריטית ולהגן עליה על ידי העלמה האמת. הכותב מביע את תקוותו כי מוסלמי הוודו לא ילכו שולח אחרדי דברים אלה ויגנו על המקום הקדוש הזה המקודש והמכובד על ידי כל הדתות. הכותב מציין שנית את חילול הקדש שנעשה על ידי חברי המשלחת בחפרם בתוך המסגד במשך עשרים לילות ועל יחס הולילול למקום הקדוש הזה. הם נהגו לעשן בו סיגריות ולהביא למקום מי לילה בלילה בקבוקי משקאות ולהניח את הcoresות על הכתבות העתיקות, מעשים שנתרבו על ידי הودה החוקרת".

"התעלמות זו מן האמת פגעה לדעתו לא רק במוסלמים אלא בכל בני העדות שכן זה הוא אסון שלזוך מורידות העיגנים דמעות והאוננים מתחרשות לשם, ועליו יש להגור שולח האבל אבל כמובן".

מתוך העיתון "אל קודס" (גליון 282, שנה ד' מיום 13 בינואר 1912), מבהיר כי שילוח מיוחד נשלה מטעם הקפטן פרקר כדי להשיקת את הרוחות. אולם שליח זה, שכונה בלא עתונות הערבנית בשם "סנויור חנא ביי" לא נתקל בסדר פנים יפות על ידי החוג הקנא שבראשו עמד מירודענו השיח' עבד אל קאדר אל מופר.

בספרו האחרון של עארף אל עארף "תאריך אל חرم אל קודסי" (תולדות החرم הירושלמי), 1947, מזכיר הוא את החפירות שהתקיימו, שהן החפירות היחידות שהתנהלו בשטח המסגד. התוצאות המדועות של החפירות לא פורסמו בזורה מדעית כדי להרגיע את הרוחות, אולם

⁷⁾ העניין הועלה ברשימה קצרה בכותרת "גחלתו היקרה של רוטשילד" ב-Post Palestine גלי 8580 מיום עשרה בדצמבר 1947. [עיין גם ברשימתו של Hölscher G., Englische Schatzgräber im Felsendom zu Jerusalem, Mitth. u. Nachrichten des DPV XVIII, S. 44-6.]